

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ В СТАРШОКЛАСНИКІВ – ВИХОВАНЦІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

У статті проаналізовано зміст, організацію та методичне забезпечення проведення експериментальної перевірки морально-духовної вихованості старшокласників – вихованців закладів інтернатного типу засобами етнопедагогіки; окреслено низку фундаментальних дидактичних та виховних принципів у цьому контексті. Визначено, що складовими системи духовно-морального виховання старшокласників – вихованців школи-інтернату засобами етнопедагогіки є мета, методи, форми і власне засоби духовно-морального виховання, педагогічні умови його здійснення, а також компоненти духовно-моральної вихованості (пізнавальний, емоційно-мотиваційний, поведінковий) та показники її оцінювання.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, етнопедагогіка, школа-інтернат.

Реалізація духовно-морального виховання дітей – вихованців інтернатних закладів вимагає від державних органів управління освітою та педагогічної науки нових нестандартних підходів у розв'язанні проблем навчання, виховання, оздоровлення, соціального захисту й матеріального забезпечення дітей, які перебувають в інтернатних закладах. Саме ця категорія дітей, духовно-моральне виховання яких здійснюється у інтернатних закладах, потребує більшої та ретельнішої уваги й допомоги у сфері виховання, соціалізації, повноцінного становлення у складних сучасних реаліях суспільного життя.

Мета статті – проаналізувати особливості організації та теоретико-методичне забезпечення дослідно-експериментальної перевірки духовно-моральної вихованості у старшокласників – вихованців навчальних закладів інтернатного типу.

Процес формування духовно-моральної вихованості старшокласників інтернату етнопедагогічними засобами складається з трьох етапів: пошуково-підготовчого, формувального та підсумково-узагальнювального.

На підготовчому етапі здійснено підготовку та корекцію експериментальних матеріалів; відбір експериментальних і контрольних груп; обґрунтування і визначення змісту, форм, методів та власне засобів духовно-морального виховання учнів інтернату старшого шкільного віку і створення відповідних педагогічних умов; розробку моделі духовно-морального виховання старшокласників – вихованців школи-інтернату засобами української етнопедагогіки. На формувальному етапі здійснено просвітницьку роботу серед учителів та вихователів школи-інтернату; реалізацію моделі формування духовно-моральної вихованості старших школярів засобами української народної педагогіки. Третій, узагальнювальний, етап включає аналіз і узагальнення результатів формувального етапу дослідження; розробку педагогічних рекомендацій для педагогів навчальних закладів інтернатного типу [4].

Навчальний заклад, у якому проводився експеримент, створено у 1956 р. на базі Бережанської обласної комунальної загальноосвітньої школи-інтернату I–III ступенів з поглибленим вивченням трудового навчання. У вересні 1998 р. школу-інтернат реорганізовано у спецшколу-інтернат для дітей із затримкою психічного розвитку, в якій навчалися діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, та діти із малозабезпечених сімей Тернопільської області. У 2002 р. спецшколу-інтернат знову реорганізовано в Бережанську обласну комунальну загальноосвітню школу-інтернат I–III ступенів із поглибленим вивченням трудового навчання. З огляду на це у своїй експери-

ментальній роботі з формування духовно-моральної вихованості старшокласників – вихованців школи-інтернату засобами етнопедагогіки ми керувалися низкою фундаментальних дидактичних і виховних принципів, серед яких:

1) дидактичні принципи:

- доступності навчання (весь навчально-виховний матеріал дозується з урахуванням інтелектуального рівня дітей і характеризується посиленістю його виконання);
- цілісності навчання (спрямований на розвиток цілісної особистості, її морального, інтелектуального, духовного й фізичного розвитку);
- наочності навчання (відбувається на основі живого сприймання конкретних предметів і явищ дійсності);
- стимулювання і заохочення (реалізується передовсім через приклад та постать вихователя. До видів стимулювання та заохочення належать пропозиція, прохання, похвала, увага, привітне ставлення тощо, різноманітні види діяльності, які відповідають інтересам і потребам учнів);
- активності і творчості (полягає у залученні школярів до творчих видів діяльності, які пробуджують їхню активність, сприяють ініціативі та роблять навчання більш живим);
- системності й послідовності навчання (досягається через послідовність викладу навчально-виховного матеріалу, легкий перехід від засвоєння попереднього матеріалу до нового);
- виховного навчання (весь навчально-виховний процес, його зміст спрямований насамперед на виховання глибоко духовно-моральної особистості);
- індивідуального підходу (здійснюється через урахування індивідуальних особливостей кожного учня);
- емоційності навчання (передбачає цікавий, живий виклад матеріалу, використання наочності та різноманітних технічних засобів);

2) виховні принципи:

- культуровідповідності (передбачає зв'язок з історією народу, його мовою, культурними й релігійними традиціями, народним мистецтвом, духовною єдністю поколінь, що поглиблює розуміння власного духовного світу та сприяє моральному вихованню, а також виховує почуття поваги до інших народів і культур);
- природовідповідності (полягає у врахуванні багатогранної і цілісної природи учня, його вікових та індивідуальних, духовних, анатомічних, фізіологічних, психологічних, релігійних, національних і регіональних особливостей тощо);
- цілеспрямованості виховання (передбачає спрямування усієї виховної роботи навчального закладу до основної мети – формування гармонійної духовно-моральної особистості його вихованця);
- виховання через наслідування (духовно-моральна поведінка вчителів і вихователів, їхня особистість та приклад є найкращим виховним впливом на формування духовно-моральної особистості);
- комплексності у вихованні (покликаний забезпечити єдність мети, завдань і змісту духовно-морального виховання, його форм, методів, засобів і прийомів; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; виховання і самовиховання; постійне вивчення рівня духовно-моральної вихованості школярів і коригування виховної роботи у цьому напрямі);
- виховання особистості у спільноті (полягає в усвідомленні того, що спільнота – могутній засіб виховання дитини, що певні риси особистості формуються лише у спільноті. Найбільша виховна цінність спільноти в тому, що вона формує повагу, любов і позитивне ставлення до інших людей, виховує почуття відповідальності за інших);

– виховання ініціативи і самодіяльності (його завдання – створити відповідні умови для вияву в учнів самостійності, ініціативи та самодіяльності, що сприяє вихованню творчої високоморальної особистості. Він реалізується через певні доручення вчителя, планування різноманітних справ, творчу атмосферу, обов'язки учня, які відповідають його інтересам);

– індивідуального підходу до школярів у духовно-моральному вихованні (виховні заходи без урахування внутрішніх сторін конкретної особистості є малоефективними);

– системності, послідовності й наступності у вихованні (реалізується передусім через підбір змісту й методики виховної роботи залежно від віку та рівня розвитку учнів);

– гуманізму та демократизму (відповідає за створення умов для формування високодуховних цінностей і здібностей дитини, гуманізації взаємин усіх членів шкільної спільноти, що передбачає повагу до особистості, розуміння її потреб та інтересів, довіру до неї тощо).

Як видно з рисунка, складовими системи духовно-морального виховання старшокласників – вихованців школи-інтернату засобами етнопедагогіки ми визначили: мету, методи, форми і власне засоби духовно-морального виховання, педагогічні умови його здійснення, а також компоненти духовно-моральної вихованості (пізнавальний, емоційно-мотиваційний, поведінковий) та показники її оцінювання. При розробці експериментальної моделі формування духовно-моральної вихованості старшокласників – вихованців школи-інтернату етнопедагогічними засобами ми враховували, насамперед, той факт, що учні інтернату не лише навчаються в його стінах, а й проживають тут, що дає можливість вихователям навчального закладу здійснювати практично безперервний виховний вплив на школярів. Враховуючи це, ми запропонували педагогічному колективу інтернату проводити виховну роботу зі старшокласниками експериментальної групи через навчальну, позаурочну і позашкільну діяльність.

Вибір змісту, форм, методів і власне засобів духовно-морального виховання старшокласників – вихованців школи-інтернату визначався рівнем їхніх знань про духовність і мораль, психофізіологічними особливостями, специфікою діяльності навчальних закладів інтернатного типу. Оскільки ми працювали з дітьми старшого шкільного віку, то при відборі конкретних етнопедагогічних засобів виховання враховували також і їхні вікові особливості. Зважаючи на це, цілковито непридатним у нашому випадку виявився, наприклад, такий виховний засіб народної педагогіки, як казка. Натомість основні виховні функції нами було покладено на такі етнопедагогічні засоби, як: 1) рідна мова; 2) усна народна творчість, насамперед прислів'я і приказки, а також пісні; 3) народні ігри; 4) народні ремесла і промисли; 5) свята народного календаря; 6) народні танці; 7) природу; 8) Богослужіння. Ці засоби використовували як на уроках (1–4), так і в позаурочній (1–7) та позашкільній діяльності (7–8) [2, с. 151].

Ми широко застосовували як загальнопедагогічні, так і часткові методи духовно-морального виховання старших школярів (зазначимо, що методи виховання – це способи впорядкованої взаємодії вчителів і учнів, спрямовані на вирішення завдань освіти, виховання й розвитку в процесі навчання; щодо функціональної залежності розрізняють методи формування свідомості особистості (особистий приклад, переконання, розповідь, настанова, пояснення), методи формування досвіду поведінки (вправи, вимоги, доручення) та методи стимулювання поведінки й діяльності (нагорода, похвала, покарання)). Серед загальних методів ми найчастіше використовували особистий приклад, пояснення, бесіду (методи формування свідомості особистості), педагогічну вимогу, створення виховних ситуацій (методи формування досвіду поведінки), змагання, заохочення, похвалу й дуже рідко – покарання (методи стимулювання) [3].

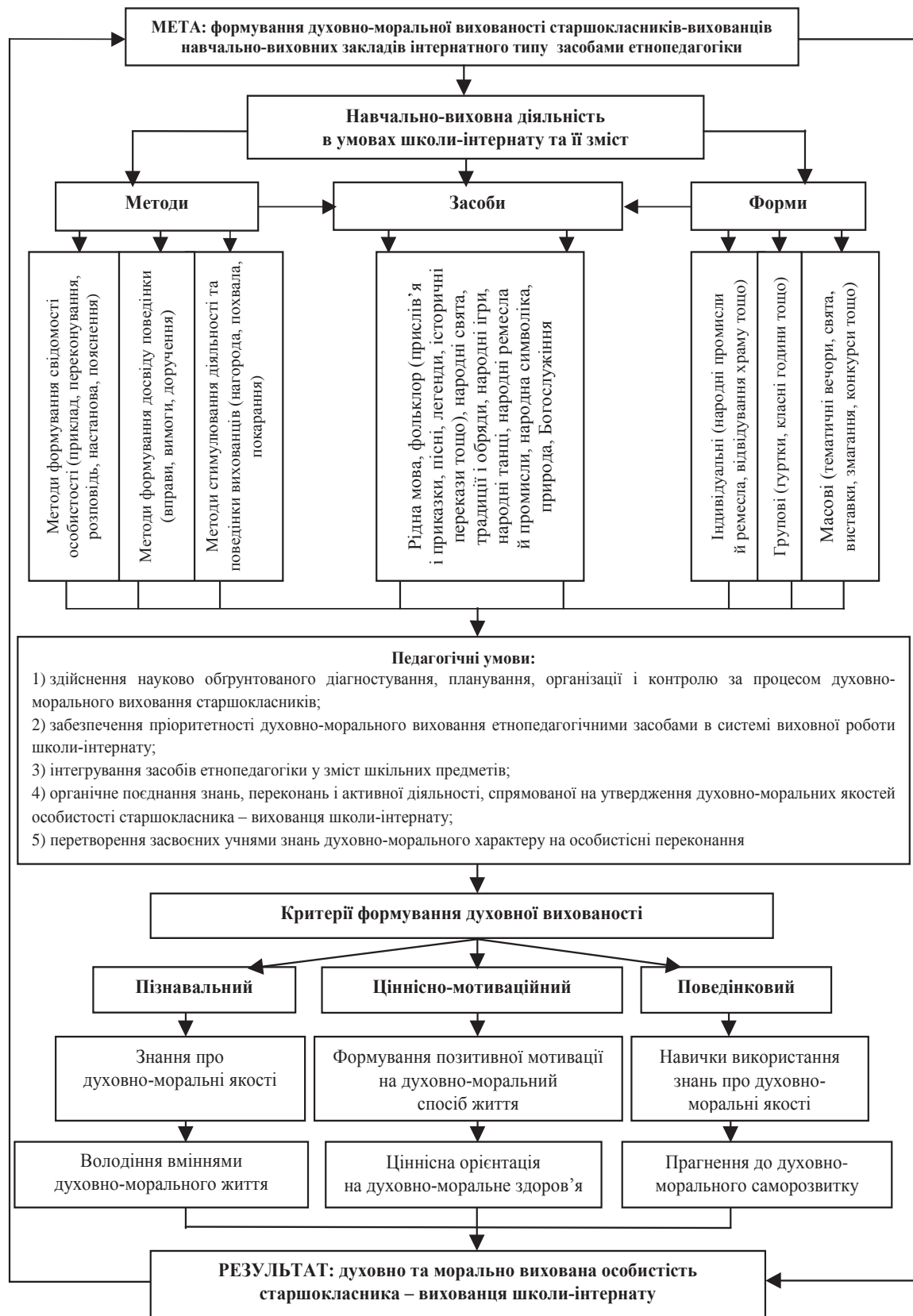

Рис. Модель системи духовно-морального виховання старшокласників в умовах школи-інтернату

У навчальній діяльності з дітьми використано різноманітні форми виховної роботи: масові (тематичні вечори, свята, виставки, змагання й конкурси тощо), групові

(гуртки, класні години) та індивідуальні (народні промисли й ремесла, відвідування храму тощо). Зазначимо, що вихованці інтернату із зацікавленням ставилися до всіх запропонованих їм форм роботи, виявляли значну активність у їх організації та проведенні.

Висновки. Розроблена модель духовно-морального виховання старшокласників – вихованців школи-інтернату засобами української етнопедагогіки впроваджена у практику завдяки основним організаційно-педагогічним умовам, якими забезпечується ефективність духовно-морального виховання старшокласників – вихованців школи-інтернату: здійснення науково обґрунтованого діагностування, планування, організації й контролю за процесом духовно-морального виховання старших учнів; забезпечення пріоритетності духовно-морального виховання етнопедагогічними засобами в системі виховної роботи школи-інтернату; інтегрування засобів етнопедагогіки у зміст шкільних предметів; органічне поєднання знань, переконань і активної діяльності, спрямованої на утвердження духовно-моральних якостей особистості вихованця школи-інтернату старшого шкільного віку; перетворення засвоєних учнями знань духовно-морального характеру на особистісні переконання.

Здійснений нами аналіз теоретичних основ духовно-морального виховання старшокласників – вихованців школи-інтернату, а також безпосередньої практичної діяльності навчальних закладів у цьому напрямі дав підставу обґрунтувати основні умови вдосконалення її змісту, форм і методів.

Список використаної літератури

1. Волошин С. Особливості морального виховання учнів старшого шкільного віку / С. Волошин // Молодь і ринок. – 2010. – № 12 (71). – С. 86–91.
2. Волошин С. Рівень духовно-моральної вихованості учнів старших класів-вихованців навчальних закладів інтернатного типу / С. Волошин // Молодь і ринок. – 2013. – № 11 (106). – С. 150–155.
3. Волошин С. Формування ціннісних орієнтацій вихованців освітніх закладів інтернатного типу / С. Волошин // Психологічні особливості формування цінностей молоді у контексті трансформаційних суспільних процесів (теоретичний аналіз проблеми). – 2013. – Вип. I. – С. 105–110.
4. Волошин С. М. Школа-интернат в современной образовательной системе / С. М. Волошин // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2013. – № 12. – С. 209–213.
5. Волошин С. Виховання традиційних цінностей у дітей сиріт в умовах дитячого будинку : монографія / С. Волошин, В. Стець, О. Галян [та ін.]. – Дрогобич : Ред.-видав. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2013. – С. 104–109.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2014.

Квас Е. В., Волошин С. Н. Организация и теоретическо- методическое обеспечение исследовательско-экспериментальной проверки духовно-нравственной воспитанности у старшеклассников – воспитанников учебных заведений интернатного типа

В статье проанализированы содержание, организация и методическое обеспечение проведения экспериментальной проверки морально-духовной воспитанности средствами этнопедагогике у старшеклассников – воспитанников учреждений интернатного типа; обозначен ряд фундаментальных дидактических и воспитательных принципов в этом контексте. Определено, что составляющими системы духовно-нравственного воспитания старшеклассников – воспитанников школы-интерната средствами этнопедагогике являются цель, методы, формы и средства духовно-нравственного воспитания, педагогические условия его осуществления, а также компоненты духовно-нравственной воспитанности (познавательный, эмоционально-мотивационный, поведенческий) и показатели ее оценки.

Ключевые слова: *духовно-нравственное воспитание, этнопедагогика, школа-интернат.*

Kvas O., Voloshyn S. Organization and Theoretically-Methodological Support Experimental Inspections Spiritual and Moral Education of Senior Pupils Pupils – Educational Residential Care

The article deals with the content analyses, organization and guidance of experimental verification of the moral and spiritual education by means of ethnopedagogy of pupils at boarding schools. It is outlined a number of fundamental didactic and educational principles in this context. It is determined the components of the system of moral education – the purpose, methods, forms and means of their own moral education, pedagogical conditions for its implementation, as well as components of spiritual and moral upbringing (cognitive, emotional, motivational, behavioral) and indicators to it.

A model of spiritual and moral education of pupils at the boarding schools by means of Ukrainian ethnopedagogy is implemented in practice through a major organizational and pedagogical conditions, which are guaranteed by the effectiveness of spiritual and moral education: implementation of scientifically-based diagnosis, planning, organization and control process of spiritual and moral education; ensurance the priority of spiritual and moral education; integration ethnopedagogy means in the content of school subjects; organic combination of knowledge, belief and activity designed to promote the spiritual and moral qualities; transformation of knowledge learned by pupils of spiritual and moral character in the personal conviction. Carried out analysis of the theoretical foundations of spiritual and moral education at the boarding schools and direct practice of education in this area give a reason to justify the improvement of the basic conditions for its content, form and methods.

The role of ethnopedagogical means of spiritual and moral education are highlighted, which includes an organic blend of education and training; a broad arsenal of tools, each of which carries a specific meaning; creation of conditions for knowledge of each person of high spiritual moral values; focus on detecting the natural inclinations of each pupil, the development of his abilities and personality traits that will further support for tutor in learning and education.

Key words: *spiritual and moral education, ethnic pedagogy, boarding school.*